

ODNOS DO ZNANJA IN USPEŠNOST SLOVENSКИH DIJAKOV

doc. dr. Alenka Gril

PEDAGOŠKI INŠTITUT

Program
Vseživljenjsko
učenje

ODNOS DO ZNANJA

Izraža se skozi:

- pripisan **pomen in vrednost znanja** za posameznika
 - prepričanja o znanju
 - stališča do znanja in izobraževanja
 - interesi
 - motivacija za učenje
- lastno **vedenje**, povezano z znanjem
 - cilji (znanje, izobrazba) in **stopnja aktivnosti** (angažirano učenje)
- kako **zaznavamo** in si **razlagamo** pojave, dogajanje in vedenje
 - standardi vrednotenja in **pričakovanja** o ustreznih načinih obnašanja
 - razumevanje in **vrednotenje** pojavov, vedenja in odnosov v družbi
 - **presojanje** namenov in učinkov dejanj drugih ljudi

VREDNOST ZNANJA

Izhaja iz (Higgins, 2007):

- zadovoljevanja osebnih **potreb** in **interesov**
- izpolnjevanja **osebnih standardov**
- skupnih **prepričanj o zaželenem**
- **vrednostne sodbe** o vedenju
- lastnih **izkušenj** učenja in izkazovanja znanja
 - zadovoljstvo/neugodje
 - moralne izkušnje
 - (ne)ustreznost oz. (ne)priznavanje
 - razumevanje dogajanja in lastne dejavnosti

DEJAVNIKI ODNOSA DO ZNANJA

- POSAMEZNIK:

- osebno pomembni **zastavljeni cilji** (na področju izobraževanja)
- učna **motivacija, interesi, zaznana lastna učinkovitost**
- **znanje** (kakovost in količina)
- izkušnje -> pričakovanja, prepričanja, osebni standardi

- SOCIALNO OKOLJE:

- ŠOLA

- pojmovanja znanja v **kurikulu**, izobraževalni **cilji**
- učiteljeva **prepričanja** o znanju, učenju in vlogah učiteljev in učencev
- način **poučevanja**, organiziranje **pouka**
- **nagrajevanje in ocenjevanje** znanja
- razredna **klima**, vrstniške **norme**

- REFERENČNE SKUPINE

- družina, vrstniki, interesne skupine – **vrednote, prepričanja, norme**

- DRUŽBA

- družbeno-ekonomski sistem, politične strategije, mediji
 - kulturne **vrednote, norme** in **standardi, prepričanja** in **modeli vedenja**
-

ODNOS DO ZNANJA V DRUŽBI ZNANJA

Strateški dokumenti “**družbe znanja**”

= **na znanju temelječe gospodarstvo**

Lizbonska strategija, 2000; Memorandum o vseživljenjskem učenju, 2000; Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji, 2007; Drzna Slovenija, 2012; Resolucija o raziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2011–2020; idr.

- na znanju temelječe gospodarstvo (inovacije, novi produkti; IKT; konkurenčnost) = **družbeni napredek**
- nenehno ustvarjanje in spreminjanje znanja – **uporabna znanost in tehnološki razvoj**
- **konkurenčnost in fleksibilnost** delavcev
- **vseživljenjsko učenje (VŽU)**
- pridobiti **uporabno znanje** (prenosljivo) in ustrezne veščine oz. **kompetence**
- podrejenost izobraževanja in znanosti gospodarstvu

IZOBRAŽEVANJE V DRUŽBI ZNANJA

- novi poudarki, **spremenjeni cilji izobraževanja**:

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011); posodobljeni Učni načrti za osnovno šolo (2011); Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006); Zakon o gimnazijah (2007); Navodilo za pripravo novih izobraževalnih programov srednješolskega izobraževanja (2010); Bolonjska reforma visokošolskega izobraževanja v Sloveniji (uvedba: 2005/06 do 2009/10); Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020; idr.

- cilji izobraževanja na vseh ravneh = **razvijati kompetence** za trg dela, usposobiti za zaposlitev (8 ključnih kompetenc)
- prioritete: pridobiti **uporabno znanje**, učenje **praktičnih veščin**, razviti **osebne lastnosti, stališča**
- kompetenca „**učenje učenja**“ → usposabljanje za VŽU
- ciljno naravnani kurikuli: **pričakovani rezultati** (v OŠ)
(namesto standardov znanja)
- znanje/izobraževanje nima več formativne funkcije, temveč le **instrumentalno funkcijo** (usposabljanje za zaposlitev in VŽU)

IZOBRAŽEVANJE ZA KOMPETENCE

Cilj izobraževanja: **kompetence** vs. znanje

- **kompetence** = znanje + spretnosti + osebni odnos (vrednote, osebnostne lastnosti)
- Pridobiti vsebinsko in procesno znanje (praktične in miselne spretnosti)
- “**KNOW-HOW**” vs. “KNOW-WHAT”
- trening **veščin** (spretnosti in procesna znanja) vs. usvajanje vsebinskega znanja
- **uporabno znanje** (= prioriteta) vs. temeljna znanja
- **parcialno**, površno znanje vs. kompleksno, poglobljeno znanje
- obrobna vloga znanja (ob spretnostih in osebnih lastnostih in stališčih)
- **pragmatizem** kot vrednostna orientacija?
- **individualizirani** standardi kompetenc - problem preverjanja in ocenjevanje kompetenc (znanje : objektivno – kompetence : subjektivno): na področju izobraževanja in zaposlovanja

Deklarirana osrednja družbena vloga znanja – je znanje še vrednota?

- spremenjena družbena vloga in **pomen izobraževanja** vs. VŽU
- spremenjena **družbena vrednost znanja** vs. kompetence
- družbena **devalvacija znanja in izobraževanja** se odražajo v odnosu do znanja

RAZISKAVA ODNOS MLADIHO DO ZNANJA

(Gril in dr., 2012)

Problem:

Ali se v **odnosu do znanja dijakov** (in študentov) **odražajo družbene spremembe prioritete v vrednotenju znanja?**

Metoda:

- VZOREC: DIJAKI ($N = 470$), srednje velik vzorec – 25 šol (2. oz. 3. letnik)
 - dvostopenjsko naključno stratificirano vzorčenje klastrov
 - 3 skupine srednješolskih programov: **poklicne** (39 % - 10 šol), **strokovno-tehnične** (34 % - 8 šol), **gimnazije** (27 % - 7 šol)
- VPRAŠALNIK: Lestvice stališč, socialnih zaznav in vedenja do znanja
 - na treh področjih znanja: **izobraževanje, poklic, znanost**
- IZVEDBA: marec in april 2012 (dijaki pisno – 30 min)
- ANALIZA: tipi odnosa do znanja (CA in DA)

STRUKTURA LESTVIC – ODNOS DO IZOBRAŽEVANJA

STALIŠČA DO IZOBRAŽEVANJA

Motivi za učenje

- Učenje za znanje (3p; α ='64)
- Učenje za status (4p; α ='51)

Stališča do znanja

- Kompleksno znanje (8p; α ='69)
- Pragmatično znanje (5p; α ='67)

Stališča do smotrov izobraževanja

- Poklicno izobr. (10p; α ='67)
- Vseživljenjsko izobr. (7p; α ='64)
- Splošni smotri izobr. (5p; α ='57)
- Doseči visoko izobr. (4p; α ='60)

ZAZNAVANJE IZOBRAŽEVANJA

Pomen lastnega znanja (11p; α ='90)

Usmerjenost pouka

- Smiselno učenje (11p; α ='86)
- Poznavanje dejstev (4p; α ='60)
- Kritično mišljenje (4p; α ='72)

Uporabnost znanja v vsakdanjem življenju

- Znanja o človeku (5p; α ='73)
- Znanja o tehniki (3p; α ='61)
- Znanja o naravi (3p; α ='65)
- Znanja o družbi (5p; α ='57)

VEDENJE, POVEZANO Z ZNANJEM

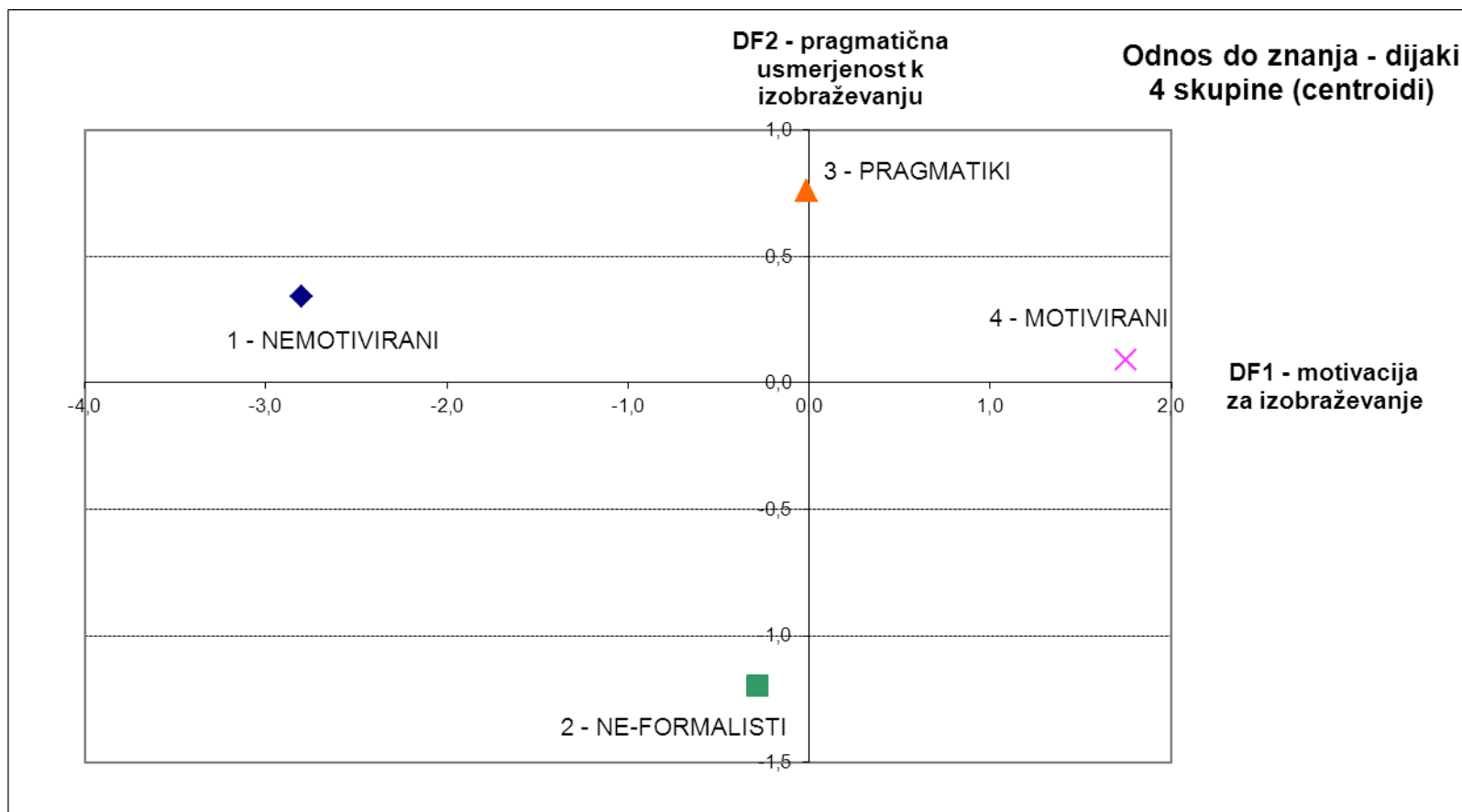
Branje (7p; α ='77)

Udeležba na kulturnih dogodkih (5p; α ='63)

(Gril in dr., 2012)

TIPI ODNOSA DO ZNANJA DIJAKOV

povprečja 4 skupin (centroidi) na dveh dimenzijah razlikovanja (diskriminantni funkciji - DF)

(Gril in dr., 2012)

$N1 = 71$ (15,6 %)

$N3 = 146$ (32,1 %)

$N2 = 110$ (24,4 %)

$N4 = 128$ (28,1 %)

TIPI ODNOSA DO ZNANJA DIJAKOV

MOTIVIRANI (28,1 %)

Naklonjeni izobraževanju, kompleksnemu znanju, notranje motivirani

strokovno-tehnične in poklicne šole; višji UU

++ branje; + kultura

++ svoje znanje

++ pouk (vsi 3 vidiki znanja)

++ uporabnost vsega znanja za življenje

NEMOTIVIRANI (15,6 %)

Neopredeljen do odklonilen odnos do znanja, učenja in izobraževanja

najnižji UU; fantje

- branje; - kultura

- svoje znanje

- pouk (vsi 3 vidiki znanja)

- uporabnost znanja za vsakdanje življenje

PRAGMATIKI (32,1 %)

Podpora pragmatičnim vidikom formalne izobrazbe (visoka izobrazba, izobr. za poklic), naklonjeni pragmatičnemu znanju in zunanje motivirani

nižji UU; cca 1/3 iz vseh programov šol

+ zaznave pouka (vsi 3 vidiki znanja)

+ uporabnost znanja za vsakdanje življenje

NE-FORMALISTI (24,2 %)

Notranje motivirani, naklonjeni kompleksnemu znanju,

odklonilni do formalnih značilnosti izobraževanja in pragmatičnega znanja

gimnazijci; najvišji UU

+ branje; ++ kultura

+ svoje znanje

+ smiselno učenje pri pouku

TIPI ODNOSA DO ZNANJA GLEDE NA PROGRAM IZOBRAŽEVANJA

program		nemotivirani	neformalisti	pragmatiki	motivirani	skupaj
srednje šole						
poklicna SŠ	f	17	18	28	29	92
	%	18,5%	19,6%	30,4%	31,5%	15,8%
strokovno tehnična SŠ	f	33	62	76	87	258
	%	12,8%	24,0%	29,5%	33,7%	44,3%
gimnazija in strokovna G	f	31	76	86	39	232
	%	13,4%	32,8%	37,1%	16,8%	39,9%
skupaj	f	81	156	190	155	582
	%	13,9%	26,8%	32,6%	26,6%	

TIPI ODNOSA DO ZNANJA GLEDE NA SPOL DIJAKOV

spol		nemotivirani	neformalisti	pragmatiki	motivirani	skupaj
ženske	f	24	84	93	83	284
	%	29,6%	53,8%	48,7%	53,2%	48,6%
moški	f	57	72	98	73	300
	%	70,4%	46,2%	51,3%	46,8%	51,4%
skupaj	f	81	156	191	156	584
	%	13,9%	26,7%	32,7%	26,7%	100,0%

(Gril in dr., 2012)

PRAGMATIZEM v odnosu do znanja

Pragmatična usmerjenost k izobraževanju:

- **Pozitivno:** 32 % dijakov „pragmatiki“ - največ iz vseh treh vrst šol
- **Nevtralno:** 44 % dijakov „motivirani“ in „nemotivirani“
- **Negativno:** 24 % dijakov „ne-formalisti“

⇒ **pragmatizem kot družbeno zaželeno vrednostna orientacija**

- formalni in uporabni vidiki izobraževanja (pomembni smotri poklicnega izobraževanja in visoka izobrazba)
- zunanje motivirani (pomembno učenje za status)
- najuporabnejša znanja o naravi in tehniki (manj uporabna znanja o človeku in družbi)

⇒ **pomembnost pragmatičnih znanj na račun kakovosti znanja**

- najbolj sprejemajo pragmatično znanje kot pomembno
- manj notranje motivirani za učenje in nepripravljeni na VŽU, pomembno neposredno uporabno znanje (naravoslovje in tehnika)
- znanje zanje nima vrednosti oz. se do njega ne opredeljujejo

⇒ **sprememba pojmovanja znanja = kompetence**

⇒ **vodi k devalvaciji znanja in izobraževanja**

- učno manj uspešni (tretji najnižji povprečni UU izmed štirih skupin)

VREDNOST ZNANJA

Vrednost **znanja**:

- **Pozitivno:** 52 % dijakov »motivirani« in »ne-formalisti«
- Nevtravno: 32 % dijakov »pragmatiki«
- **Negativno:** 16 % dijakov »nemotivirani«

Vrednost **izobraževanja**:

- **Pozitivno:** 28 % dijakov »motivirani«
- Nevtravno: 56 % dijakov »pragmatiki« in »ne-formalisti«
- **Negativno:** 16 % dijakov »nemotivirani«

- ⇒ **relativno veliki deleži dijakov, ki so indiferentni ali ne cenijo znanja/izobrazbe, odražajo devalvacijo znanja in izobraževanja v družbi**
- nepomembni splošni smotri izobraževanja, VŽU in visoka izobrazba
 - nepomembno kakovostno znanje, nemotivirani za učenje za znanje
- ⇒ **ideologija liberalizma in individualizma prisotna v izobraževanju: nepomembnost znanja kot javne dobrine**
- ⇒ **družbene norme uspešnosti, ugleda in moči ne temeljijo na znanju in izobrazbi**
- ⇒ **šibka medijska promocija znanja/izobrazbe**

TIPI ODNOSA DO ZNANJA GLEDE NA UČNI USPEH

učni uspeh		nemotivirani	neformalisti	pragmatiki	motivirani	skupaj
tekoče	N	75	151	183	145	553
šolsko leto	M	3,06	3,60	3,31	3,52	3,41
	SD	0,67	0,88	0,76	0,83	0,82
preteklo	N	78	156	191	154	578
šolsko leto	M	2,99	3,55	3,24	3,51	3,36
	SD	0,81	0,91	0,81	0,75	0,84

(Gril in dr., 2012)

ODNOS DO ZNANJA IN UČNA USPEŠNOST

povprečni učni uspeh v skupinah z različnim odnosom do znanja:

ne-formalisti > motivirani > pragmatiki > nemotivirani

Vrednotenje znanja v izobraževanju se povezuje z učnim uspehom:

- dijaki **z najnižjim učnim uspehom** znanja in izobrazbe **ne cenijo**
- dijaki **z najvišjim učnim uspehom** znanje cenijo, a so do izobrazbe ali **indiferentni** (gimnazije – „ne-formalisti“)
ali jo **cenijo** (strokovno-tehnične in poklicne šole – „motivirani“)

⇒ **višja vrednost znanja in izobrazbe kot učinek opredelitve poklica in bližine konca šolanja**

⇒ **znanje in izobrazbo ceni le četrtnina dijakov - „motivirani“**

⇒ **izobrazba nima vrednosti za skoraj tri četrtine dijakov, tudi za učno najuspešnejše**

SKLEPI in PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

- vrednost znanja in izobrazbe je nepomembna oz. negativna pri vsaj polovici populacije dijakov –
 - ⇒ učno manj uspešni niso več izjema v svojem negativnem odnosu do znanja in izobrazbe
- potreben fokus na celotno populacijo dijakov (ne glede na program ali učni uspeh) in usmeriti prizadevanja za višanje pozitivne vrednosti znanja in izobrazbe
 - ⇒ pozitivnejši odnos do znanja pri celotni populaciji mladih
- pragmatizem in pridobivanje kompetenc v izobraževanju sta povezana z razvrednotenjem znanja in izobrazbe
 - ⇒ potrebno razvijati interes za znanje, spodbujati notranjo motivacijo za učenje in usvajati poglobljeno, koherentno temeljno znanje (v potencialni navezavi z uporabnimi vidiki)

KAKO V ŠOLI OBLIKOVATI ODNOS DO ZNANJA?

Teorije učne motivacije opredeljujejo pozitivno povezanost:

1. med **znanjem** (učnimi dosežki) in **učno motivacijo**:

- prepričanja o **lastnih kompetencah**
- **interes**, subjektivna **vrednost nalog**
(pomembnost, notranja vrednost, uporabnost, stroški)

2. med **strukturo učnega okolja**, **učno motivacijo** in **znanjem** / dosežki:

- učiteljeva **prepričanja** o znanju, učenju in vlogah učiteljev in učencev
- način **poučevanja**, organiziranje pouka (samostojno in sodelovalno učenje)
- zahtevnost in smiselnost **nalog**
- **pričakovanja** učiteljev (usmerjena na kakovostno znanje, visoke dosežke)
- način **vrednotenja znanja** (preverjanje, ocenjevanje – individualni napredek, ne normativno, v primerjavi z vrstniki – spodbuja tekmovalnost)
- **standardi znanja** (objektivni)
- osebna **avtonomija učencev** (spodbuja: izbirnost nalog, samostojnost pri učenju, nadzor učnega procesa in napredovanja, sodelovanje in soustvarjanje znanja...)
- vrstniške **norme**
- **aktivni pouk**

UČITELJEVA INTERAKCIJA Z UČENCI

Učiteljevo **vodenje razreda**: 2 dimenziji vedenja (Wubbels idr. 1991, 1993)

- vpliv:
 - DOMINANTNOST (vodi, opominja, strog, pomaga)
 - PODREJENOST (dopušča svobodo, razumevajoč, negotov, nezadovoljen)
- bližina
 - SODELOVANJE (dopušča svobodo, razumevajoč, pomaga, vodi)
 - NASPROTOVANJE (strog, opominja, nezadovoljen, negotov)

Učiteljevo vedenje v razredu je povezano z:

- **učnimi dosežki**:
 - **Pozitivna** povezanost: strogost, vodenje, pomoč in razumevanje
 - **Negativna** povezanost: dopuščanje svobode, negotovost, nezadovoljstvo, opominjanje
- **motivacijo**:
 - **Pozitivna** povezanost: dopuščanje svobode, vodenje, pomoč in razumevanje
 - **Negativna** povezanost: strogost, negotovost, nezadovoljstvo, opominjanje
- Pomembna osredotočenost učitelja na učne vsebine in dobre dosežke ter ustvarjanje ugodnih medosebnih odnosov in pozitivnega vzdušja v razredu
- Pomembno **strukturirano in usmerjeno vodenje** učne ure, pripravljenost na **pomoč** učencem in empatičen, **razumevajoč odnos** z učenci

SPREJEMANJE UČENCEV IN ČUSTVENA OPORA

- **Zaupljiv** in **podporni** odnos učitelja z učenci omogoča (Puklek Levpušček, 2005):
 - Vzdrževanje odnosa in dejavno vključevanje učencev z učiteljem (niso ogroženi)
 - Učenci so pripravljene sodelovati z učiteljem (jim ni vseeno, kako se počuti)
 - Učenci učitelja spoštujejo, ga želijo spoznati in ga posnemajo v vedenju (sprašujejo za mnenje in nasvete)
 - Učenci ponotranijo ugodne medosebne izkušnje - spoznanja, socialne spretnosti, stališča, interesi
- Izražena **visoka pričakovanja** učitelja glede učnih dosežkov ob upoštevanju individualnih razlik med učenci ter konstruktivne **povratne informacije**
 - Pozitivna povezanost z motivacijo, učno uspešnostjo, izobr. aspiracijami in socialno odgovornim vedenjem učencev (mladostnikov) (Wentzel, 2002):
- Kakovost **odnosa** med učenci in učiteljem, **vzdušje** v šoli in učenčeve izkušnje **pripadnosti, vključenosti** in **socialne opore** v zgodnjem mladostništvu so
 - povezani z učnimi dosežki in šolskimi ocenami ter
 - zaznane učno samoučinkovitostjo, pričakovanjem uspeha, vrednotenjem izobraževanja, zanimanjem za učenje (Roeser, Midgley in Urdan, 1996; Wentzel, 1998)

NADZOR IN URAVNAVANJE VEDENJA UČENCEV

- **POUČEVANJE:**
 - posredovanje in preoblikovanje predmetnih vsebin na učencu razumljiv način in z načini poučevanja, ki omogočijo učinkovito učenje glede na razvojno stopnjo in raven predznanja;
 - uporablja različne učne metode in strategije poučevanja, z interaktivnim učnim delom ter učence usmerja k samostojnemu učenju, s katerim si razvijajo spretnosti samouravnavanja učenja in samovrednotenja učnih rezultatov.
- **URAVNAVANJE VEDENJA UČENCEV:**
 - Postavlja zahteve in omejitve v razredu, se odziva na moteče vedenje, podkrepljuje želeno vedenje
 - Cilji uravnavanja vedenja:
 - Vzpostavljanje in vzdrževanje discipline v razredu
 - Ubogljivost
 - Usmerjanje v samodisciplino
 - Usmerjanje v uravnavanje čustev
 - Sodelovanje z drugimi
 - Spodbujanje k integrativnosti

AVTONOMNO UČENJE IN USMERJANJE V OBVLADOVANJE

- Teorija samodoločenosti (Ryan in Deci, 2000) izpostavlja tri temeljne psihološke potrebe: kompetentnost, povezanost in avtonomija.
- Doživljanje **osebne avtonomije** vodi k zaznanemu **notranjemu nadzoru** in omogoča **višje ravni motivacije** za dejavnosti.
 - Podpora osebni avtonomiji omogoči poglobljeno, ustvarjalno in učinkovito delo
 - Učenje je dejaven proces, v katerem učenec samostojno izgrajuje svoje znanje, je samoiniciativen in prevzema nadzor nad procesom in rezultati učenja
 - Možnost izbire in pozitivne povratne informacije o lastni kompetentnosti vzbujajo vztrajnost pri učenju in odgovornost za svoje delo
- Učitelj spodbuja **samostojnost učencev** na področju (Stefanou idr., 2004):
 - **Organizacije pouka** (pravila vedenja, datumi preizkusov, sedežni red, izbira sošolcev za skupinsko delo...) -> vpliva na **počutje v razredu**
 - **Učnih metod in uporabe učnih pripomočkov** (učenci izbirajo način dela in način predstavitve pri npr. projektih) -> vzpodbudi **udejstvovanje** pri učenju (ne nujno motivacije in vztrajnosti)
 - **Mišljenja** (učenci razpravljajo o različnih načinih reševanja problema, iščejo različne rešitve, oblikujejo osebne cilje ali preoblikujejo naloge glede na lastne interese, prosto razpravljajo, postavljajo vprašanja, vrednotijo svoje delo; učitelj je v vlogi poslušalca ali razpravljalca) -> spodbudi **poglobljeno razmišljanje**
- Učiteljeve **zahteve po kakovostnemu učenju** (Middleton in Midgley, 2002) vplivajo na **samouravnavanje učenja**, zaznано učno **samoučinkovitost** ter aktivno **iskanje pomoči** pri učenju.